

ложення, на думку Канта, не потребує доказів – це річ у собі, в неї можна тільки вірити, по не можна пізнати.

Категоричний імператив вимагає належної поведінки і містить у собі ідею покарання за неналежне поводження. Покарання є здійснення справедливості. Воно не ставить собі ніяких утилітарних цілей. Покарання – це справедлива відплата, самоціль, воно призначається лише тому, що скоєно злочин.

Кант доводив своє вчення про покарання до абсурду. Він писав, що якщо громадянське суспільство мало припинити своє існування, то повинен бути покараний останній вбивця, який перебуває у в'язниці і засуджений до смерті («так здійсниться правосуддя, хоча б загинув світ»).

Покарання є відплата злом за зло, заподіяне злочином. Співмірність покарання Кант розуміє як *jus talionis*. Наведемо лише одну його думку з «Метафізики звичаїв». Кант запитує: «Який рід і розмір покарання, яке б відповідало принципам справедливості?» І відповідає: «Ніякий інший як тільки принцип рівності (у положенні стрілки на терезах справедливості) – не схилитися ні на одну, ні на іншу сторону. Таким чином, зло, яке ти завдаєш іншому без його провини, ти заподіяв самому собі. Якщо ти його ображаєш, то ти ображаєш самого себе; якщо ти його обкрадаєш, то ти обкрадаєш самого себе; б'єш ти його, ти б'єш себе, вбиваєш ти його, ти вбиваєш самого себе. Тільки право відплати (*jus talionis*), але неодмінно перед судом (а не у твоєму приватному судженні) може виразно вказати і якість і кількість (розмір) покарання». У відповідності з цим пропонується і система покарань: за вбивство – смертна кара; за зґвалтування – кастрація; за аморальні злочини – вигнання з суспільства; за образу – принизливе вибачення перед потерпілим; за майнові злочини – кримінальне рабство (каторга) на різні строки.

Кедик В. П.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри кримінального права*

ТОМАС ГОББС ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА СПАДЩИНА

Суспільство, яке зруйнувало старі політичні, правові, економічні системи, неминуче на певний період втрачає стабільність, стійкість, оскільки в ньому йде боротьба між старими і новими парадигмами, інститутами, нормами, ідеями суспільної свідомості та масової психології. Ця нестійкість посилюється тим, що відсутня чітка концепція та принципи нового суспільства, яке має бути сформовано. Немає ясності щодо ролі держави в процесі проведених перетворень. В такий час найважливішим інструментом впливу на стійкість суспільних процесів, слідом за великим провидцем Томасом Гобсом, який визнає мирний, еволюційний шлях перетво-

рення через свідомість сильної, централізованої держави, яке засноване на правових засадах, та головними пріоритетами якого є побудова громадянського суспільства, визнання захисту прав людини і громадянина його свободу, анатомію, параметри оптимального взаємодії індивіда і держави (Авдащенко М. В., Политико-правовые взгляды Томаса Гоббса // Право история, теория, практика. Сб. статей и материалов Брянск, Издательство Брянского государственного университета, 2005, Вып. 9, с. 303-310).

В XVII ст. Англійська буржуазна революція завдала удару по феодалізму і відкрила простір для швидкого росту капіталістичних відносин в одній з ведучих країн Західної Європи. Супротивники революції, що об'єднували віру в непорушність феодальних порядків з відданістю королівському абсолютизму і клерикальним переконанням. Серед захисників абсолютизму в період революції дуже складну позицію займав англійський філософ-матеріаліст Томас Гоббс (1588-1679). (Історія політичних і правових вчень: Хрестоматія / Під ред. В. П. Малахового. – Москва: Академічний проект, 2000.)

Томас Гоббс (1588–1679), видатний політичний мислитель періоду Англійської революції, заклав найперші підвалини у фундамент політичної науки Нового Часу. Світогляд Гоббса сформувався під впливом робіт і міркувань таких вчених як Френсіс Бекон, П'єр Гассенди, Рене Декарт і Йоганн Кеплер. Томас Гоббс вважав основою моральності «природний закон», тобто прагнення людини до задоволення своїх власних потреб. Відповідно моральний обов'язок людини і моральні цінності, як вважав Гоббс, були рівні в цивільних обов'язків.

До основних творів Т. Гоббса відносяться трилогія під загальною назвою «Основи філософії», ч.І «Про тіло» (1655), ч.ІІ «Про людину» (1658), ч.ІІІ «Про громадянина» (1641) і «Левіафан, чи Матерія, форма і влада держави церковного та цивільного» (1651).

Проблема безпеки має велике значення для будь-якої людської спільноти у зв'язку з необхідністю попередження й ліквідації загроз, здатних позбавити людей матеріальних і духовних цінностей, а в деяких випадках і життя. У сучасних суспільствах, незважаючи на наявність інститутів прав людини, які покликані забезпечувати необхідні умови існування індивідів, безпека останніх залишається надзвичайно актуальною, оскільки задоволення саме цих інтересів є певною умовою здійснення всіх інших інтересів. У зв'язку з цим важливим є ретроспективний аналіз і переосмислення ключових питань, пов'язаних з визначенням проблеми безпеки, вихідних дефініцій, з вибором найбільш придатних концепцій для реалізації основоположних моментів даної проблеми (*Дзьобань О. П.*, «Проблеми безпеки у договірній концепції Томаса Гоббса: аксіологічний аспект», Вісник Національної юридичної академії ім. Я. Мудрого, № 6, 2010 . М. Харків, «Право», с. 3-12).

У своїх працях Т. Гоббс доводив, що розум і інстинкт самозбереження спонукають людей до встановлення природних законів спільного мирного життя, тобто «загальних правил, винайдених розумом». Перший із цих вихідних законів виголошує: «Необхідно прагнути миру і дотримуватись його». Всі інші закони вказують шлях до досягнення і забезпечення миру. Згідно з цим визначальне значення для природно-правової теорії Гоббса має закон еквіваленту у стосунках між людьми. Еквіваленту рівності і справедливості.

Основний зміст аксіоми еквіваленту полягає у взаємній відмові всіх і кожного від «безумовної природної свободи» (тобто від сваволі), згоду всіх унормувати свободу. Це з необхідністю вимагає від кожної особи взаємного визнання прав і свобод за всіма і за кожним, еквівалентне набуття прав і обов'язків. По суті справи, Гоббс тут відтворює сформульоване ще в Стародавньому Світі «золоте правило» унормованої регуляції суспільного життя: чини стосовно інших так, як ти хотів би, щоб інші чинили стосовно тебе. І це постає в гобсовій інтерпретації не тільки як моральна заповідь, а й як юридична підвалина, на якій тримаються усі інші природні правові аксіоми.

«Всі природні закони можна резюмувати в одному простому правилі, яке доступне для розуміння навіть дуже посередній людині: не роби іншим того чого не хочеш, щоб зробили тобі».

Філософія права Томаса Гоббса вказує на те, що природні закони мирного співжиття мають втілювати в собі вищі людські цінності, що ці закони, отже, обов'язкові не тільки для індивідів, а й для держави. Тому суверен, пише Гоббс, «має право на все, але з тим обмеженням, що як підлеглий Бога він зобов'язаний дотримуватися природних законів». Внаслідок свого суверенітету верховна влада «не має ніяких інших меж, крім тих, які встановлені неписаними природними законами»,— зазначається в «Левіафані».

У вченні Гоббса проглядає сильна тенденція до раціоналізації державного механізму, політичної влади. Разом із тим у гобсових працях міститься ідея розуміння свободи підлеглих як їх право робити все те, чого не забороняють закони, встановлені сувереном (свобода купувати і продавати, вибирати своє місце перебування, свої харчі, свій спосіб життя, давати на свій розсуд настанови своїм дітям і т. д.).

Загалом Томас Гоббс уперше розробив систематизоване вчення про державу, політичну владу і право. Його теорія, заснована на розумі й досвіді, а не на схоластиці й догматизмі, відкривала широкі горизонти подальших досліджень політико-правових явищ. Ряд висновків із гобсового вчення – стосовно природничо-правових законів про мир, еквівалент, рівність, договір, справедливість, власність та ін. – відчутно вплинули на становлення і розвиток політичної науки та юриспруденції, на генезис класичного лібералізму.